

Drama voor de beroepspraktijk

Noordhoff Uitgevers

Drama

voor de beroepspraktijk

Gerdje Pijper

Drama

*voor de
beroepspraktijk*

Derde druk, vijfde oplage, 2012

Noordhoff Uitgevers

<i>Omslag</i>	
Vormgeving	Studio Woltersgroep Groningen
Fotografie	LS Ontwerpers, Klaas van Slooten, Groningen
<i>Binnenwerk</i>	
Vormgeving	Studio Woltersgroep Groningen
Foto-illustratie	Ris van Overeem (NAP), fotografie Maarten van de Velde, Amsterdam: p. 12/13, 90/91 Ris van Overeem, Reinoud van Hasselt (NAP), fotografie Maarten van de Velde, Amsterdam: p. 112/113
Fotografie	Lex van Pieterse, Den Haag: p. 60/61. LS Ontwerpers, Klaas van Slooten, Groningen: p. 170/171.

© 2004 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Houten.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

218729

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84942-9

ISBN 978-90-01-14016-8

Voorwoord

Dit boek is bestemd voor studenten aan beroepsopleidingen die zich richten op activiteitenbegeleiding, sociaal pedagogisch en sociaal cultureel werk.

Studenten aan deze opleidingen leren drama gebruiken bij hun werk. Dit stelt heel specifieke eisen aan de dramalessen. Behalve dat studenten in een korte tijd moeten ervaren wat drama is, moeten ze het ook kunnen toepassen bij heel verschillende groepen. Dat is geen geringe opgave.

Dit boek is bedoeld om steun te geven bij het aanbieden en begeleiden van drama. Het bevat behalve informatie over de dramatechnieken ook veel praktische informatie over het toepassen van drama in de beroepspraktijk.

Dit handboek is opgebouwd rond een paar vragen. Vragen die je jezelf stelt als je met een groep een activiteit wilt doen. Met *wie* wil je drama gaan doen? *Waarom* wil je dat, met welk doel? *Wat* kies je hiervoor uit, welke dramaspelen? En *hoe* begeleid je deze spelen?

Wie?

Bij het aanbieden van drama-activiteiten dien je rekening te houden met leeftijdfases, maar soms ook met andere specifieke kenmerken. Welke spelen kun je doen met peuters, met ouderen? Waarmee wil je rekening houden bij een groep moeilijk lerende kinderen of verstandelijk gehandicapten? Een groot deel van het boek is hieraan gewijd.

Waarom?

Het is prettig als je niet afhankelijk hoeft te zijn van een willekeurig aantal voorbeelden, maar weet hoe je zelf een passend spel kunt maken. Er wordt daarom veel aandacht besteed aan de functies die drama kan hebben. Met welk doel doe je een spel? Hoe kun je een spel zo veranderen dat je een beter resultaat krijgt?

Wat?

Het is aangenaam wanneer je een beeld hebt van de vele vormen van drama. Behalve uitleg over verschillende soorten dramatische spelen krijg je ook een keur aan voorbeelden en suggesties. Hopelijk prikkelt dit tot het verzinnen van nieuwe variaties.

Hoe?

Dit boek bevat ook tips en adviezen voor het leren begeleiden van drama. Een eenvoudige handleiding moet de gebruiker in staat stellen zelfstandig aan de slag te gaan.

Sinds het verschijnen van dit boek in 1989 blijkt het in een behoefte te voorzien. Het is inmiddels aan een derde herziene druk toe. Bij de tweede herziening in 1994 is het boek aangepast aan de ontwikkelingen in het mbo en hbo en enkele veranderde beroepstaken. Bij deze derde herziening zijn alleen enkele gedateerde opvattingen vervangen door meer gangbare begrippen en is de nieuwe spelling toegepast.

De derde herziene versie verschilt van de vorige op de volgende punten:

- de paragraaf over rollenspel is verbeterd;
- in de paragraaf over verhalen vertellen zijn de herhalingen weggehaald;
- de methodiek achter ‘drama-activiteiten leren aanbieden’ is ontstaan van afstemming op gangbare methoden in de activiteiten-sector;
- in hoofdstuk 10 ‘dramadoelen waarom’ is een paragraaf over competenties toegevoegd;
- de handleiding bij het ontwerpen van drama-activiteiten (de delen 2 en 3) is bijgewerkt en bondiger geformuleerd;

Utrecht, drs. G.G. Pijper

Inhoud

Deel 1 Drama, wat is dat? 12

- 1 *Kenmerken van drama* 17
 - 1.1 Verbeelding 18
 - 1.2 Handelingen 18
 - 1.3 Spelwerkelijkheid 19
 - 1.4 Toeschouwers 20

- 2 *Drama, waar is het goed voor?* 21
 - 2.1 Functies 21

- 3 *Speloefeningen* 23
 - 3.1 Kennismakingsspelen 23
 - 3.2 Gezelschapsspelen 24
 - 3.3 Ontspanningsoefeningen 25
 - 3.4 Concentratieoefeningen 25
 - 3.5 Zintuigoefeningen 26
 - 3.6 Houding- en bewegingsoefeningen 28
 - 3.7 Associatie-oefeningen 29
 - 3.8 Charade en uitbeeldingsoefeningen 29

- 4 *Spelvormen* 31
 - 4.1 Afspraakspelen 31
 - 4.2 Improvisatiespelen 32
 - 4.3 Inspringspelen 34
 - 4.4 Rollenspelen 35
 - 4.5 Beeldenspelen 37
 - 4.6 Vertelpantomime 38

- 5 *Dramatische vormgeving* 42
 - 5.1 Het dramatisch gegeven 43
 - 5.2 Personages 44
 - 5.3 Plaats en tijd 45
 - 5.4 Verhaalstructuur 46
 - 5.5 Mise-en-scène 49
 - 5.6 Ritme en tempo 50
 - 5.7 Aankleding 50
 - 5.8 Speelstijlen 51

6	<i>Presentatietechnieken</i>	52
6.1	Vertellen	52
6.2	Poppenspel	55
6.3	Schimmenspel	57
6.4	Maskerspel	58
6.5	Grimeren	59
6.6	Black-light of zwart theater	59

Deel 2 Drama-activiteiten begeleiden 62

7	<i>Drama-activiteiten op een verantwoorde wijze</i>	66
7.1	De spelers en het spel	66
7.2	Goede voorbereiding	67
8	<i>Deelnemers: wie</i>	69
8.1	Behoeften	69
8.2	Uitdaging en appèlwaarde	70
8.3	Structuur	71
8.4	Cultuur	72
9	<i>Drama-activiteiten: wat</i>	74
9.1	Uitdaging of appèl	74
9.2	Veiligheid	76
9.3	Spelstructuur	77
10	<i>Dramadoelen: waarom</i>	79
10.1	Waarneembaar gedrag	79
10.2	Kiezen en toespitsen	81
10.3	Voorbeelden van dramadoelen	81
10.4	Openheid	83
10.5	Dramadoelen maken	83
11	<i>Begeleiden van drama-activiteiten: hoe</i>	84
11.1	Starten	84
11.2	Enthousiast maken	85
11.3	Uitleg	85
11.4	Inleidende activiteiten	86
11.5	Begeleiden van de kern	86
11.6	Afronden	88

Deel 3 Drama-activiteiten ontwerpen 92

12	<i>Een handleiding bij het voorbereiden</i>	97
12.1	Wie – de deelnemers	98
12.2	Waarom – het doel	99
12.3	Wat – de drama-activiteit	100

- 12.4 Aanpassingen – het afstemmen van het spel op de deelnemers 102
- 12.5 Hoe – het organiseren van de activiteit 104
- 13 *Het noteren van ontwerp en verslag* 110

Deel 4 Drama met groepen naar leeftijd 114

- 14 *Peuters* 119
 - 14.1 Kenmerken (wie) 119
 - 14.2 Dramadoelen (waarom) 120
 - 14.3 Drama-activiteiten (wat) 120
 - 14.4 Begeleidingsadviezen (hoe) 125
- 15 *Kleuters* 127
 - 15.1 Kenmerken (wie) 127
 - 15.2 Dramadoelen (waarom) 129
 - 15.3 Drama-activiteiten (wat) 130
 - 15.4 Begeleidingsadviezen (hoe) 134
- 16 *Kinderen tussen 7 en 9 jaar* 136
 - 16.1 Kenmerken (wie) 136
 - 16.2 Dramadoelen (waarom) 137
 - 16.3 Drama-activiteiten (wat) 138
 - 16.4 Begeleidingsadviezen (hoe) 142
- 17 *Kinderen tussen 10 en 12 jaar* 144
 - 17.1 Kenmerken (wie) 144
 - 17.2 Dramadoelen (waarom) 145
 - 17.3 Drama-activiteiten (wat) 146
- 18 *Jongeren tussen 12 en 16 jaar* 152
 - 18.1 Kenmerken (wie) 152
 - 18.2 Dramadoelen (waarom) 153
 - 18.3 Drama-activiteiten (wat) 154
 - 18.4 Begeleidingsadviezen (hoe) 159
- 19 *Ouderen* 160
 - 19.1 Kenmerken (wie) 160
 - 19.2 Dramadoelen (waarom) 162
 - 19.3 Drama-activiteiten (wat) 162
 - 19.4 Begeleidingsadviezen (hoe) 168

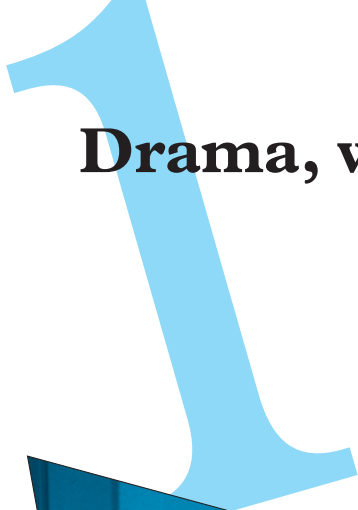
20	<i>Culturele verschillen</i>	176
20.1	Kenmerken (wie)	176
20.2	Dramadoelen (waarom)	178
20.3	Drama-activiteiten (wat)	178
20.4	Begeleidingsadviezen (hoe)	181
21	<i>Moeilijk lerenden</i>	183
21.1	Kenmerken (wie)	183
21.2	Dramadoelen (waarom)	184
21.3	Drama-activiteiten (wat)	185
21.4	Begeleidingsadviezen (hoe)	188
22	<i>Licht en matig verstandelijk gehandicapten</i>	191
22.1	Kenmerken (wie)	191
22.2	Drama-activiteiten (wat)	194
22.3	Begeleidingsadviezen (hoe)	196
23	<i>Ernstig verstandelijk gehandicapten</i>	197
23.1	Kenmerken (wie)	197
23.2	Dramadoelen (waarom)	198
23.3	Drama-activiteiten (wat)	198
23.4	Begeleidingsadviezen (hoe)	204
24	<i>Lichamelijk gehandicapten</i>	206
24.1	Doven en slechthorenden	206
24.2	Blinden en slechtzienden	208
24.3	Mensen die in bed liggen	209
25	<i>Psychiatrische stoornissen</i>	211
25.1	Kenmerken (wie)	211
25.2	Dramadoelen (waarom)	213
25.3	Drama-activiteiten (wat)	213
25.4	Begeleidingsadviezen (hoe)	216
26	<i>Psycho-geriatrische stoornissen</i>	217
26.1	Kenmerken (wie)	217
26.2	Dramadoelen (waarom)	220
26.3	Drama-activiteiten (wat)	221
26.4	Begeleidingsadviezen (hoe)	224
	Geraadpleegde literatuur	227
	Boeken met achtergrondinformatie	229

Boeken met verhalen en thema's 233

Adressen 239

Register 241

Drama, wat is dat?

Zoveel dat ik uit zou willen leggen
zoveel dat ik zou willen vertellen
zoveel dat ik kwijt zou willen
zoveel, maar ik weet niet waar te beginnen,
wanneer ik moet beginnen, bij wie, en waar.
Begrip, een beetje begrip, een heel klein beetje maar.
Maar het kan toch niet, als je zelf niet weet hoe het voelt
om in de streek gelaten te worden
door iemand om wie jij zoveel gaf.
... je dan nog vertrouwen?
... hoe het voelt om alleen gelaten te worden.
... erd aan dat ene moment
... nog moet gaan.
... korter nog
... leven.

De lifter

In een lege ruimte bevinden zich twee meiden en een jongen. Ze kijken niet naar elkaar. Een van de meisjes zit gemakkelijk achterover geleund op een stoel en houdt haar handen naar voren. Naast haar staat nog een stoel. Ze lijkt heel tevreden.

Plotseling kijkt ze opzij, steekt haar voeten naar voren en drukt haar rug krachtig tegen de leuning. Boven de lege stoel maakt ze een draai-beweging met haar hand. Het andere meisje loopt naar de lege stoel, bukt en vraagt 'kan ik meeliften naar de stad?'

'Spring er maar in', is het antwoord.

De liftster is een beweeglijk meisje met snelle ogen. Ze maakt het zich gemakkelijk op de lege stoel.

'Waar moet je zijn in de stad?' vraagt de bestuurster.

'Ik moet naar het postkantoor, maar alsjeblieft stel verder geen vragen. Als lifter ben je altijd de klos en moet je op de meest onbenullige vragen antwoorden geven. Hoe heet je vriendje? Hoe oud ben je? Wat doe je voor de kost? Ik heb daar vreselijk de pest aan.'

'Neem me niet kwalijk', zegt de bestuurster, 'het gaat me niks aan wat je daar doet.' Ze kijkt hierbij over haar linker schouder en maakt met haar handen parallel naast elkaar een draai-beweging naar links.

'Hoeveel kan ie op z'n hardst?'

'Tweehonderd kilometer per uur.'

'Wedden dat ie dat niet haalt.'

'Wedden van wel', antwoordt de bestuurster met een enorme glimlach.

'Geef dan maar eens vol gas en bewijs het! Toe dan mevrouw, geef gas en laat zien wat ie ervan bakt.'

Na diverse keren om zich heen te hebben gekeken gaat de bestuurster ontspannen glimlachend achterover zitten en strekt haar voet iets verder naar voren.

'Prachtig', wordt er naast haar gegild. 'Schitterend, ga door, honderd-zestig... honderdzeventig... hup, zet hem op.'

'Honderdtachtig', schreeuwt het meisje op haar stoel wippend.

Op dat moment stormt een gehelmde jongen, die op de grond zat toe te kijken, naar voren. Hij gaat voor de auto staan en houdt zijn rechterhand omhoog.

'Niet meer zeggen dan absoluut noodzakelijk is, hoor je', zegt de passagiere, 'gewoon blijven zitten en de tanden op elkaar.'

De agent loopt om de auto heen en gaat naast de bestuurster staan.

'Waarom zo'n haast, mevrouw?'

'Geen haast, agent.'

'Staat uw huis in brand?'

'Nee, agent.'

'Weet u wat de maximumsnelheid is in dit land?'

'Ja agent, honderdtwintig kilometer per uur.'

'Hoe hard reed u daarnet?'

'Honderdtachtig', brult de agent nu, 'dat is zestig te veel.' De agent knoopt z'n borstzakje los en haalt er een bonboekje uit. Naam, adres en autonummer worden genoteerd.

'En wie bent u?'

'Dat is een liftster.'

'Aha', zegt de agent. Hij loopt naar het andere raampje, bukt en vraagt 'en jij, naam!' En ook haar naam en adres worden genoteerd.

'Als ik weer op het bureau ben zal ik jou es even natrekken, je gezicht bevalt me niks.'

'Mij? Wat heb ik voor verkeerds gedaan?'

'We zullen eens in de archieven kijken', en hij stapt om de auto heen, weer naar de bestuurster.

'U weet 't. Honderdtwintig en niks meer, begrepen?'

Als de agent weg is, start de dame de wagen met een enorme zucht.

'Een bon en een onderzoek, alleen vanwege zoiets onbenulligs als een weddenschap.'

'Ach, maak je niet druk, er is toch niets aan de hand', zegt de liftster, terwijl ze handig een sjaggie rolt.

'Nee, jij bent straks je rijbewijs niet kwijt', blaast de bestuurster.

'Jij ook niet, hoor.'

'Hoe bedoel je?'

'Komt dit je bekend voor?' vraagt ze terwijl ze een bonboekje omhoog houdt.

'Hee, dat is van die agent, is het niet? Waar heb je dat vandaan?'

Het meisje grinnikt, en zwaait het boekje zacht heen en weer. 'Wat denk je, uit zijn zak natuurlijk.'

De bestuurster is verbijsterd en knalt bijna tegen een tegenligger.

'Hoe heb je dat voor elkaar gekregen', hijgt ze.

'Met soepele vingers, en verder is het m'n vak.'

'Je bent... zakkenroller van beroep???'

'Precies, en als je dan daar rechts bij het postkantoor even wilt stoppen.'

'...'

Bovenstaand verhaal werd ooit, tijdens een dramales, gespeeld door drie personen na het lezen van *De lifter*, een kort verhaal van Roald Dahl.

Het is een mooi voorbeeld van drama. Wat er gebeurt, is dat de spelers verbeelden dat ze in een auto zitten op een rondweg. Ze laten aan de toeschouwers zien wat zich daar afspeelt. Samen wekken ze de illusie dat de auto echt hard kan rijden. Ze doen net alsof.

In dit eerste deel van het boek wordt antwoord gegeven op de vraag ‘drama, wat is dat?’. Eerst is er aandacht voor belangrijke kenmerken van drama, vervolgens voor verschillende functies van drama. In het hoofdstuk over spel oefeningen staan voorbeelden van spelen zonder dramatische structuur. Deze spelen bevatten niet alle kenmerken van drama. In het hoofdstuk over spelvormen staan voorbeelden van spelen met een dramatische structuur; hierin zijn wel alle kenmerken van drama terug te vinden. Het laatste hoofdstuk bevat informatie over vormgevingstechnieken.

Kenmerken van drama

1

Laten we allereerst eens kijken naar de betekenis van het woord drama. De algemeen geaccepteerde betekenis is toneelspel. De originele Griekse betekenis is handeling. Toch is het woord toneelspel niet synoniem met het woord drama. Net als bij dat zinnetje: ‘een koe is een beest, maar niet ieder beest is een koe’, is toneelspel drama, maar niet alle drama toneelspel. De betekenis van het woord omvat meer dan alleen toneelspel. Ook spel oefeningen vallen onder de noemer drama.

Drama bestaat al heel lang als schoolvak. Al vanaf de zestiende eeuw heeft drama een duidelijke plaats binnen het onderwijs. Allerlei vormen van voordrachtskunst en schooltoneel moesten de leerlingen zowel zedelijk vormen als voorbereiden op een zelfverzekerd en onafhankelijk optreden in allerhande situaties.

Deze lange geschiedenis heeft veroorzaakt dat het vak ook tientallen namen kreeg. Bijvoorbeeld: schooltoneel en voordrachtskunst, maar ook creatief spel, leken spel, dramatische vorming, expressie, dramatische expressie, expressie door woord en gebaar, spel pedagogiek en drama. In dit boek wordt steeds over drama gesproken, omdat deze benaming de laatste tijd het meest gebruikt wordt.

In de volgende definitie worden enkele karakteristieke kenmerken van drama genoemd:

Drama is het vormgeven van de verbeelding door middel van handelingen in een verzonden werkelijkheid voor een of meer toeschouwers.

1.1 Verbeelding

Het eerste belangrijke kenmerk van drama is de verbeelding. Met de verbeelding wordt het voorstellingsvermogen, de fantasie bedoeld. Zo kun je je voorstellen dat je in een auto zit, vrolijk bent, een kwaai agent bent, een deuntje zingt, op de maan zit of een bank berooft. Kijk eens naar de volgende tekst. Deze zinnen krijgen pas betekenis als je je voorstelt wie dit zijn, waar ze zijn, en waarom ze dit zeggen.

Zij: ga naar binnen...

Hij: ik wil eh...

Zij: ga zitten

Hij: maar...

Zij: pas op... voorzichtig!

Hij: ... (uitroep)!

Zij: ga nu maar weg.

Deze tekst zou kunnen gaan over een afscheid tussen twee geliefden. Ze staan bij een trein. Hij buigt zich iets te ver naar buiten om een kusje te geven en rolt daarbij onverwachts met koffers en al op het perron. Zij blijft hopen dat hij nu eindelijk eens vertrekt.

Het gesprek zou zich ook af kunnen spelen tussen een drukke moeder en haar aandachtvragende zoontje. Maar ook tussen een patiënt en een tandarts die per ongeluk de verkeerde kies trekt. Deze zinnen doen een beroep op de verbeelding.

Tijdens het spel blijf je je fantasie gebruiken: twee stoelen stellen een lichtblauwe sportwagen voor, een lege schooltas is een zware koffer, een studiegenoot plotsklaps een geliefde. Een belangrijk kenmerk van drama is de verbeelding, het voorstellingsvermogen. Dat heb je nodig om te kunnen spelen.

1.2 Handelingen

Drama betekent in het Grieks handelen. Dit ‘handelen’ is een tweede kenmerk van drama.

Een beeldhouwer maakt beelden, een violist maakt muziek. Een speler maakt handelingen. Hij doet dingen. Hij laat bijvoorbeeld zien dat hij op de bus wacht, nadenkt en zich ergens vrolijk om maakt. Hij laat horen wat hij aan een voorbijganger vraagt en dat hij moet grinniken om het antwoord.

Een musicus maakt gebruik van diverse hulpmiddelen of instrumenten. Een violist gebruikt bijvoorbeeld een viool als instrument om muziek te maken. Een beeldhouwer gebruikt bijvoorbeeld beitels en een hamer. Bij drama gebruikt de speler zijn eigen lichaam,

stem, gevoel en verstand als belangrijkste instrument. Hij geeft uitdrukking aan zijn fantasie door middel van handelingen en gebruikt hiervoor zijn totale persoon als instrument.

1.3 Spelwerkelijkheid

Het begrip ‘verzonnen werkelijkheid’ zegt iets over het feit dat er dingen *verzonnen* zijn, en het zegt iets over de *afspraak* dat de spelers doen alsof de dingen die ze verzinnen echt zijn. De speler kan spelen dat hij te hard rijdt. In werkelijkheid rijdt hij niet, hij doet op dat moment alsof.

Het is een afspraak dat de spelers steeds doen alsof ze iemand zijn, alsof ze ergens zijn op een bepaald moment, alsof er iets aan de hand is. De spelwerkelijkheid wordt verzonnen. De makers hebben alle ruimte die werkelijkheid net zo te maken als hen uitkomt. Het is mogelijk in het spel een dag tien minuten te laten duren; de planeet Mars kan bezocht worden; alle milieuproblemen kunnen tot het verleden behoren, en de hoeveelheid zakkenrollers kan een ware plaag zijn. In spel kan de werkelijkheid sterk overdreven of juist enorm vereenvoudigd weergegeven worden.

Een spelwerkelijkheid verzinnen en doen alsof is kenmerkend voor drama.

Om samen te kunnen spelen is het noodzakelijk dat de spelers de afspraak – namelijk dat ze samen een spelwerkelijkheid maken – begrijpen, dat ze zich deze kunnen voorstellen, dat ze deze tot het eind toe consequent volhouden en respecteren. Vier voorbeelden maken duidelijk wat hiermee bedoeld wordt.

1 Het is noodzakelijk dat alle spelers begrijpen dat ze een nieuwe werkelijkheid verzinnen. Als een van de spelers in het spel de opdracht krijgt: ‘zet even koffie’ en deze verlaat hierop het speelveld om in een keuken koffie te gaan zetten, heeft hij niet begrepen dat het erom gaat te doen alsof. Kinderen jonger dan zeven jaar kunnen soms totaal in verwarring raken wanneer iemand bijvoorbeeld speelt dat hij pijn heeft. Ze begrijpen nog niet dat hij doet alsof.

2 De spelers hebben voldoende informatie nodig om zich de spelwerkelijkheid voor te kunnen stellen. Als je bijvoorbeeld wel weet wie je bent in het spel, maar niet weet waar je bent en wat de drijfveren van die figuur zijn om dingen te gaan doen, kun je behoorlijk onzeker worden. De speler kan zich dan geen complete spelsituatie voorstellen. De spelers hebben informatie nodig over hun rol, de plaats, de tijd, een conflict en motieven om te handelen.

3 In de derde plaats is het noodzakelijk dat de spelers de illusie niet verbreken en de eenmaal verzonnen werkelijkheid tot het eind toe consequent volhouden. Als twee spelers doen alsof ze in een te hard rijdende auto zitten, wordt de illusie verbroken als een derde speler hen begroet met de opmerking: ‘jullie zitten nu al de hele avond televisie te kijken, ik zet hem uit hoor.’ Spelers moeten elkaars spel-ideeën accepteren.

4 In de vierde plaats is het noodzakelijk dat spelers en toeschouwers onderscheid maken tussen de verzonnen werkelijkheid in het spel en de dagelijkse realiteit buiten het spel. Ook na afloop van het spel moet iedereen respecteren dat de spelers deden alsof.

Wanneer de spelers dit onderscheid goed maken, wordt het leuker om steeds ongewonere dingen te verzinnen. Niet goed onderscheid kunnen maken kan heel verwarrende situaties geven. Speel je dat je verliefd bent, dan ben je in werkelijkheid nog niet verliefd op je medespeler.

1.4 Toeschouwers

Een vierde belangrijk kenmerk van drama is dat er altijd iemand kijkt naar het spel. Hiermee onderscheidt drama zich van ‘vadertje-en-moedertje’ spelen. Toeschouwers zijn even onmisbaar als spelers. Samen maken ze dat ergens tussen hen in een onzichtbare lijn komt te liggen, de grens tussen spel en werkelijkheid. De toeschouwers zijn nodig om de spelers uit te dagen hun spel te spelen. Een voorbeeld: Sinterklaas kan zijn spel pas spelen als er publiek is dat doet alsof hij echt is en hem aanzet tot spelen.

In dit boek zijn ook voorbeelden opgenomen van spelen waarbij niet alle kenmerken van drama terug te vinden zijn, de spel oefeningen. Je kunt bij deze spelen niet spreken van drama. Veelal zijn het oefeningen om de afzonderlijke kenmerken van drama te trainen. Maar daardoor zijn ze minstens even belangrijk.